196037 ـ پرسش‌هایی دربارۀ انتقال نجاست از اشیای خشک و مرطوب

سوال

من در مورد طهارت و چگونگی حفظ آن دچار سردرگمی شده‌ام. در سایت شما خواندم که نجاست از طریق اشیای خیس منتقل می‌شود و نه از طریق اشیای مرطوب. اما حکم سایر مایعات مانند عسل یا کرم‌ها چیست؟ آیا نجاست از طریق آن‌ها منتقل می‌شود؟ من از فردی بیمار که توانایی راه رفتن ندارد مراقبت می‌کنم و بخشی از وظیفه‌ام تمیز کردن او پس از دفع مدفوع است... حکم در اینجا چیست؟ و اگر نجاست از سطح خیس قابل انتقال است، آیا این حکم شامل تمام انواع نجاست (مرئی و نامرئی) می‌شود؟ و آیا نجاست به دست عرق‌کرده منتقل می‌شود؟ و اگر پاهایم را در آب نجس (مثلاً فاضلاب) بگذارم، سپس بیرون بیاورم و بگذارم خشک شوند، و بعد جوراب بپوشم و پاهایم و جوراب‌ها در اثر عرق خیس شوند... آیا جوراب‌ها نجس می‌شوند؟ من در مورد تمام این جزئیات گیج شده‌ام، لطفاً توضیح دهید.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً:

ما در سایت خود میان اشیای «خیس» و «مرطوب» از نظر حکمِ نجاست تفاوتی قائل نشده‌ایم؛ بلکه حکمِ هر دو یکی است. تفاوت اصلی میان شیءِ خیس (مرطوب شده با نجاست) و شیء خشک (یابس) است.

نجاستِ خشک اگر با شیء خشکی مانند خودش برخورد کند، از محل خود تجاوز نمی‌کند و منتقل نمی‌شود. این امری حسی و مشهود است؛ زیرا شیء خشک و جامد وقتی با شیء خشکِ دیگری برخورد می‌کند، هیچ‌یک از صفات نجاست (رنگ، بو، مزه) در آن ظاهر نمی‌شود.

سیوطی رحمه الله قاعده‌ای را نقل می‌کند: «قمولی در الجواهر گفته است: اگر نجس با شیء پاکی برخورد کند در حالی که هر دو خشک هستند، آن را نجس نمی‌کند». (الأشباه والنظائر: ۱/۴۳۲).

شیخ ابن جبرین رحمه الله می‌گوید: «تماس بدن و لباسِ خشک با نجاستِ خشک ضرری ندارد... زیرا نجاست تنها به همراه رطوبت منتقل می‌شود». (فتاوى اسلامية: ۱/۱۹۴).

اما نجاستِ مرطوب (یا خیس) غالباً از محل خود تجاوز می‌کند و منتقل می‌شود؛ چه با مکانی مرطوب برخورد کند و چه

خشک.

ثانیاً:

عسل، کرم‌ها و سایر مایعات و سیالات، اگر با نجاسات مخلوط شوند، تحت تأثیر قرار می‌گیرند و حامل نجاست می‌شوند و نجاست از طریق آن‌ها نیز منتقل می‌گردد. به‌ویژه اگر مقدار مایعی که نجاست در آن افتاده کم باشد، نجاست در [تمامِ] آن منتشر می‌شود؛ و نه آنکه زیاد باشد به‌طوری که تأثیر نجاست تنها به اطراف آن مایع محدود گردد.

ابن عباس از میمونه رضی الله عنها روایت کرده که از رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ دربارۀ موشی که در روغن [جامد] افتاده بود سؤال شد. پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «آن [موش] و اطرافش را دور بیندازید و [بقیۀ روغن را] بخورید». به روایت بخاری (۵۵۳۸).

فرمودۀ ایشان که «و اطرافش را» دلیل بر این است که اطراف مردارِ نجس، تحت تأثیر نجاست آن قرار گرفته است. و در این مسئله اختلافی نیست؛ اختلاف تنها در موردِ بقیۀ مایع است (اگر زیاد باشد). در هر حال، آنچه در اینجا اهمیت دارد این است که مایعات (مانند کرم و عسل) نیز مانند آب از نجاسات تأثیر می‌پذیرند؛ بلکه بیشتر، زیرا آب قدرت دفع نجاستی دارد که سایر مایعات ندارند.

ثالثاً:

در انتقال نجاست، تفاوتی میان نجاستِ مرئی (قابل دیدن) و نامرئی (مانند ادرارِ خشک شده که دیدن ندارد اما محلش معلوم است) وجود ندارد؛ مادامی که بدانیم نجاست به محل اصابت کرده است یا یکی از صفات آن (رنگ، بو، مزه) ظاهر شده باشد. بنابراین اگر فرض کنیم ادراری روی لباس ریخته ولی رنگ لباس طوری است که لکۀ ادرار دیده نمی‌شود، این بدان معنا نیست که لباس نجس نشده است.

اما اگر نجاست بسیار اندک باشد به طوری که با چشم دیده نشود، مانند افشانه یا ذرات ریزِ ادرار، برخی از اهل علم گفته‌اند که معفوّ عنه (بخشیده شده) است.

شیرازی رحمه الله می‌گوید: «اگر نجاست چیزی باشد که با چشم دیده نمی‌شود، در این باره سه دیدگاه وجود دارد: برخی از اصحاب ما گفته‌اند: حکمی ندارد (نجس نمی‌کند)؛ زیرا پرهیز از آن ممکن نیست، پس مانند گرد و خاکِ سرگین است. و برخی دیگر گفته‌اند: حکمش مانند حکم سایر نجاسات است؛ زیرا نجاست بودنش یقینی است، پس مانند نجاستی است که با چشم دیده می‌شود...».

نووی رحمه الله می‌گوید: «قول صحیح و برگزیده از میان همۀ این‌ها این است که: [چنین نجاستی] نه آب را نجس می‌کند و

نه لباس را. محاملی در المقنع به این نظر قطعیت داده و در دو کتابش آن را از ابوالطیب بن سلمه نقل کرده است؛ غزالی و صاحب کتاب العدة و دیگران نیز آن را صحیح دانسته‌اند. دلیلش این است که پرهیز از آن ناممکن است و باعث سختی (حرج) می‌شود، و خداوند متعال فرموده است: {وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ} (و در دین هیچ سختی و تنگی بر شما قرار نداده است). والله اعلم». (شرح المهذب: ۱/۱۷۸).

مرداوی رحمه الله در سیاقِ بیانِ نجاساتی که بخشیده شده‌اند، می‌گوید: «و از آن جمله: مطلبی است که در کتاب "الرعاية" گفته است: بنا بر صحیح‌ترین قول، مقدارِ اندکِ آبِ نجس بخشیده شده است، همان‌طور که مقدارِ اندکِ خون و مانند آن بخشیده شده است. و او این نظر را برگزیده که: مقدارِ اندکی که با چشم درک نمی‌شود (دیده نمی‌شود)، بخشیده شده است... و شیخ تقی‌الدین [ابن تیمیه] این نظر را برگزیده که: مقدار اندکِ تمامِ نجاسات مطلقاً بخشیده شده است، چه در غذاها و چه در غیر آن؛ حتی فضلهٔ موش. او در کتاب الفروع گفته است: و معنایش این است که این انتخاب صاحب کتاب النظم نیز هست. من می‌گویم: او در مجمع البحرین گفته است: [من می‌گویم]: سزاوارتر این است که به خاطر مشقتِ بسیار زیاد، در لباس‌ها و غذاها مورد عفو قرار گیرد. و هیچ صاحب‌خردی شک ندارد که ابتلا به آن عمومی است [و اجتناب از آن دشوار]؛ به‌ویژه در آسیاب‌ها و کارگاه‌های فشردنِ نیشکر و روغن. و نگهداری [و پرهیز] از آن، دشوارتر از نیم‌خوردهٔ موش و خونِ مگس و امثال آن و مدفوع مگس است؛ در حالی که بسیاری از اصحاب (حنابله) پاک بودنِ آن را برگزیده‌اند». (الإنصاف: ۱/۳۳۴).

البته قولی هم وجود دارد که می‌گوید نجاستِ اندک بخشیده نمی‌شود، حتی اگر دیده نشود. (کشاف القناع: ۱/۱۹۰).

رابعاً: سنت این است که اگر انسان نجس شد، در زدودن نجاست شتاب کند و نگذارد خشک شود؛ چنانکه در حدیث ادرارِ اعرابی در مسجد آمده که پیامبر صلی الله علیه وسلم بلافاصله پس از اتمامِ ادرار، دستور دادند سطلی آب بر آن بریزند. (بخاری: ۲۲۱).

حافظ ابن حجر رحمه الله می‌گوید: «از این حدیث، شتاب در از بین بردن مفاسد پس از برطرف شدنِ مانع، برداشت می‌شود». (فتح الباری).

خامساً: اگر پاهای نجس (که قبلاً در آب فاضلاب رفته و نشسته خشک شده‌اند) عرق کنند، قطعاً نجاست به جوراب‌ها منتقل می‌شود؛ زیرا نجاستِ مرطوب (که در اینجا با عرق حاصل شده) همان‌طور که گفته شد به غیرِ خود منتقل می‌شود، حتی اگر محلی که به آن منتقل می‌شود (جوراب) خشک باشد.

والله اعلم.